DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-oje-03-03-06 Pages: 34-39

Oriental Journal of Education SJIF for 2022:6

FORMATION OF MORAL RELATIONSHIPS IN CHILDREN OF THE PREPARATORY GROUP FOR SCHOOL THROUGH POSITIVE IMAGES

Manzura Shodmonova
Master's student
Termiz Pedagogical Institute
Termiz, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: moral education, spiritual heritage, spiritual and moral values, moral norms, personal perfection, moral norms, moral consciousness, national values.

Received: 09.05.23
Accepted: 11.05.23
Published: 13.05.23

Abstract: this article examines the issues of the formation of moral relationships in children of the preparatory group for school through positive images, and in this focus the author's personal points of view are cited. At the same time the personal views of the author on the topic were also adapted from the article.

MAKTABGA TAYYORLOV GURUHI BOLALARIDA IJOBIY OBRAZLAR ORQALI AXLOQIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISH

Manzura Shodmonova
Magistratura talabasi
Termiz Pedagogika Instituti
Termiz, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: axloqiy tarbiya, ma'naviy meros, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, axloq normalari, shaxs barkamolligi, axloqiy me'yorlar, axloqiy ong, milliy qadriyat.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabga tayyorlov guruhi bolalarida ijobiy obrazlar orqali axloqiy munosabatlarni shakllantirish masalalari ko'rib chiqilgan va bu hususda muallifning shaxsiy nuqtai nazarlari keltirib o'tilgan. Shu bilan birga mavzuga oid muallifning shaxsiy nuqtai nazarlari ham maqoladan o'rin olgan.

ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ УСТАНОВОК ЧЕРЕЗ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ОБРАЗЫ У ДЕТЕЙ ПОДГОТОВИТЕЛЬНОЙ К ШКОЛЕ ГРУППЫ

Манзура Шодмонова
студент магистратуры
Термезский педагогический институт
Термез, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: нравственное воспитание, духовное наследие, духовно-нравственные ценности, нормы морали, совершенство личности, нравственные нормы, нравственное сознание, национальная ценность.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования нравственных установок через положительные образы у детей подготовительной к школе группы, а в данной работе приводится личная точка зрения автора. В то же время в статье отражены личные взгляды автора на эту тему.

KIRISH

Qadim zamonlardan buyon faylasuflar, olimlar, ota-onalar, yozuvchilar va o‘qituvchilar kelajak avlodni axloqiy tarbiyalash masalasi bilan qiziqishgan. Yashirmaylik, har bir keksa avlod yoshlarning axloqiy asoslari pasayganligini belgilaydi. Muntazam ravishda yangi tavsiyalar ishlab chiqilmoqda, ularning maqsadi odob-axloq darajasini oshirishdir.

Ushbu jarayonga davlat katta ta'sir ko‘rsatadi, bu aslida zarur insoniy fazilatlarning ma'lum bir to‘plamini shakllantiradi. Masalan, ishchilar eng sharafli bo‘lgan kommunizm davrlarini ko‘rib chiqing. Har qanday vaqtda yordamga kelishga va rahbariyat buyrug‘ini aniq bajarishga tayyor bo‘lgan odamlar maqtovga sazovor bo‘lishdi. Ma'lum ma'noda shaxsiyat ezilgan, kollektivchilar esa eng yuqori baholangan. Kapitalistik munosabatlar birinchi o‘ringa chiqqanda, nostandart echimlarni izlash qobiliyati, ijodkorlik, tashabbuskorlik va tadbirkorlik kabi insoniy xususiyatlar asosiy o‘rinni egalladi. Tabiiyki, bularning barchasi bolalar tarbiyasida o‘z aksini topgan.

ASOSIY QISM

Ko‘pgina olimlar bu savolga har xil javob berishadi, ammo har qanday holatda ham javob noaniq. Aksariyat tadqiqotchilar shunga qaramay, bolada bunday fazilatlarni tarbiyalash mumkin emas, faqat ularni singdirishga harakat qilishingiz mumkin degan fikrga qo‘shilishadi. Har bir bolaning individual idrokini belgilaydigan narsani aniq aytish qiyin. Ehtimol, bu oiladan kelib chiqqan. Agar bola xotirjam, yoqimli muhitda o‘sgan bo‘lsa, unda undagi bu fazilatlarni "uyg‘otish" osonroq bo‘ladi. Zo‘ravonlik va doimiy stress sharoitida yashaydigan bola o‘qituvchining urinishlariga kamroq berilib ketishi mantiqan to‘g‘ri. Bundan tashqari, ko‘plab psixologlarning ta'kidlashicha, muammo bola uyda va jamoada beriladigan tarbiya o‘rtasidagi nomuvofiqlikda. Bunday qarama-qarshilik oxir-oqibat ichki ziddiyatga aylanishi mumkin. Masalan, ota-onalar bolada egalik va tajovuzkorlik tuyg‘usini tarbiyalashga, tarbiyachilar esa - xayrixohlik, do‘stona va saxiylik kabi fazilatlarni tarbiyalashga harakat qilayotgan voqeani olaylik. Shu sababli, bola ma'lum bir vaziyat to‘g‘risida o‘z fikrini shakllantirishda biroz qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shuning uchun hozirgi paytda ota-onasi qaysi tamoyillarga amal qilishidan qat'i nazar, yosh bolalarni ezgulik, halollik, adolat kabi eng yuqori qadriyatlarga o‘rgatish juda muhimdir. Buning yordamida bola ma'lum bir ideal variant borligini tushunadi va o‘z fikrini shakllantira oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash ba'zi vositalar va metodlardan foydalangan holda sodir bo‘ladi, biz ularni quyida muhokama qilamiz.

Birinchidan, bu ijodkorlik o‘zining barcha ko‘rinishlarida: musiqa, adabiyot, tasviriy san'at. Bularning barchasi tufayli bola dunyoni obrazli ravishda idrok etishni va uni his qilishni o‘rganadi. Bundan tashqari, ijodkorlik o‘z his-tuyg‘ularingizni va his-tuyg‘ularingizni so‘zlar, musiqa yoki rasmlar orqali ifoda etish imkoniyatini beradi. Vaqt o‘tishi bilan, bola har kim o‘zini o‘zi xohlaganicha anglash uchun erkin ekanligini tushunadi.

Ikkinchidan, bu sog‘lom psixikani shakllantirishning zarur omili bo‘lgan tabiat bilan aloqa. Dastlab, tabiatda vaqt o‘tkazish har doim nafaqat bolani, balki har qanday odamni ham kuch bilan to‘ldirishini ta'kidlaymiz. Atrofdagi dunyoni kuzatib, bola tabiat qonunlarini tahlil qilishni va tushunishni o‘rganadi. Shunday qilib, chaqaloq ko‘plab jarayonlarning tabiiy ekanligini tushunadi va ulardan uyalmaslik kerak.

Uchinchidan, o‘yinlarda, ishda yoki ijodda o‘zini namoyon qiladigan faoliyat. Shu bilan birga, bola o‘zini ifoda etishni, o‘zini tutishni va o‘zini qandaydir tarzda namoyon etishni, boshqa bolalarni tushunishni va muloqotning asosiy tamoyillarini amalda qo‘llashni o‘rganadi. Bundan tashqari, buning natijasida chaqaloq muloqot qilishni o‘rganadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning muhim vositasi atrof-muhitdir. Ular aytganidek, chirigan olma savatida va sog‘lig‘i tez orada buzila boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalash vositalari, agar jamoada to‘g‘ri atmosfera bo‘lmasa, samarasiz bo‘ladi. Atrof-muhitning ahamiyatini ortiqcha baholash mumkin emas, chunki zamonaviy olimlar uning ulkan rol o‘ynashini isbotladilar. E'tibor bering, agar inson hech narsaga intilmasa ham, muloqot muhiti o‘zgarganda, u sezilarli darajada yaxshi tomonga o‘zgaradi, maqsad va istaklarni egallaydi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy-vatanparvarlik tarbiyasi davomida mutaxassislar uchta asosiy usulga murojaat qilishadi. Bu o‘zaro hurmat va ishonchga asoslangan o‘zaro aloqalar o‘rnatish haqida. Bunday aloqa bilan, hatto manfaatlar to‘qnashuvi bilan ham, bu mojaro emas, balki muammoni muhokama qilish boshlanadi. Ikkinchi usul yumshoq ishonchli ta'sir bilan bog‘liq. Bu shuni anglatadiki, ma'lum bir vakolatga ega bo‘lgan tarbiyachi bolaning xulosalariga ta'sir qilishi va agar kerak bo‘lsa, ularni tuzatishi mumkin. Uchinchi usul - musobaqalar va musobaqalarga ijobiy munosabatni shakllantirish. Aslida, albatta, raqobatga munosabat tushuniladi. Bolada ushbu atama haqida to‘g‘ri tushunchani shakllantirish juda muhimdir. Afsuski, ko‘pchilik uchun bu salbiy rangga ega va boshqa odamga nisbatan yomonlik, hiyla-nayrang va xiyonat bilan bog‘liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun axloqiy ta'lim dasturlari o‘ziga, atrofdagi odamlarga va tabiatga nisbatan uyg‘un munosabatni rivojlantirishni nazarda tutadi. Shaxsning axloqini ushbu

sohalarning faqat bittasida rivojlantirish mumkin emas, aks holda u kuchli ichki qarama-qarshiliklarni boshdan kechiradi va oxir-oqibat ma'lum bir tomonga suyanadi.

Xalqimiz azal-azaldan axloqiy fazilatlarga boy boʻlgan. Ota-bobolarimiz farzand oʻstirar ekanlar, ularning xulq-atvorlariga, gap-soʻzlariga, kishilar oldida oʻzlarini qanday tutishiga, oʻz maqsadlarini qanday soʻzlar bilan tushuntirishlariga katta ahamiyat berishgan. Ular farzandlarining qoʻrslik qilishi, kattalar suhbatiga aralashishi, nojoʻya ishlariga zinhor-bazinhor yoʻl qoʻymaganlar. Bu kabilarga farzand tarbiyasining eng muhim tomoni deb qaraganlar. Ammo, ming taassufki, yaqin tariximizda sharqona tarbiya, axloq-odobning ming yillik tajribalaridan «eskilik sarqiti» deb voz kechdik, oʻzligimizni unutayozdik.

Sharqona odob ming yillar maboynida islomiy tarbiya qoidalari asosida tarkib topib, takomillashib borganligi tarixdan maʻlum. Jumladan, Qurʻoni karim oyatlari mazmuni, Paygʻambar alayhissalom hadislari, sharq allomalari va faylasuflarining hikmatomuz kitoblari tarbiyamizning manbai boʻlib xizmat qilgan. Islomiy tarbiya musulmonlar hayotining barcha qirralarini, hatto mayda jihatlarigacha qamrab olgan. U goʻdaklarni emizishdan tortib, qanday kiyintirishgacha, ovqatlanish odobidan tortib, koʻcha-koʻyda, kattalar oldida oʻzini qanday tutish lozimligigacha barcha jihatlarni oʻz ichiga olgan. Eng asosiysi, islomiy odob farzandlarning halol, pok, mehnatkash, ilmga intiluvchi, kattalarni, ayniqsa, ota-onani hurmatlash ruhida tarbiyalashni shart qilib qoʻygan. Masalan, Rasululloh hadislarida: «Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga axloq-odobini ham yaxshilanglar!», «Hech bir ota oʻz farzandiga xulqu odobdan buyukroq meros bera olmaydi», deyilgan. Demak, oʻtmishda tarbiya berish hammaning vijdoniy burchi deb qaralgan.

Oʻzbek xalqi oʻz madaniyati va maʻnaviyatida komil insonlarni voyaga yetkazishga katta eʻtibor bergan. Buning natijasida asrlar davomida aqlu zakovatga, qomusiy bilim va qobiliyatga ega boʻlgan yuqorida aytib oʻtgan allomalarimiz kabi komil insonlar yetishib chiqdi va olamga tanildi.

Kuzatishlar shuni koʻrsatadiki, yoshlarda kattalarning xatti-harakatlari, axloqiy fazilatlariga tanqidiy munosabatda boʻlish hissi kuchli boʻladi. Shu jihatdan qaraganda tinch-totuv yashaydiganlarning oilalaridagi bolalar ham shu oilada mavjud boʻlgan axloqiy xislatlar: xushmuoamalalik, odoblilik, kattalarga hurmat, kichiklarga gʻamhoʻrlik qilish, oila aʻzolari oʻrtasidagi oʻzaro hurmat kabi ijobiy fazilatlardan namuna oladilar.

Oʻz-oʻzini tarbiyalashning muvaffaqiyatli boʻlishi uchun har bir kishi oʻz-oʻzini toʻgʻri baholay bilishga oʻrganishi, hayotda oʻzi intilishi lozim boʻlgan idealni aniq tushungan holda oʻzidagi ijobiy sifatlarni va mavjud kamchiliklarni koʻra olishi muhim axamiyatga ega. Oʻqituvchi va tarbiyachilar, shuningdek ota-onalar bolalarni kichik yoshdan boshlab oʻzini oʻzi eplash, tuta bilish, odamlar bilan qay yoʻsinda muomala qilish, rost soʻzlash, kattalarga hurmatda boʻlish, oʻzidan kichiklarga mehribonlik koʻrsatish kabilarga oʻrgatib, odatlantirib borishlari lozim. Bola oʻzini-oʻzi tarbiyalamasa, aql-farosatini ishga solmasa, tarbiyadan koʻzlangan natijaga erishib boʻlmaydi. Har bir

bola o‘zining xulq-atvoriga talabchan bo‘lishi va o‘zida eng yaxshi insoniy fazilatlarning tarkib topishi uchun astoydil tirishmog‘i lozim. Demak, o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayoni –bilish, istak, bajara olish va harakat qilishdan iborat.

O‘z-o‘ziga, o‘z ishiga tanqidiy munosabatda bo‘lish o‘z-o‘zini axloqiy tarbiyalash jarayonida zarur xislatlardan biridir. Bunday xislat o‘z-o‘zini tarbiyalash uchun kishiga o‘z kamchiliklarini aniqlash, ularni bartaraf etish maqsadini o‘z oldiga quyishga imkon yaratadi. Kishi o‘ziga, o‘z xulqi, xatti-harakatlariga nisbatan tanqidiy ko‘z bilan qaramasa, o‘z-o‘zini tarbiyalab bo‘lmaydi. Shuning uchun kishida bunday xislatlarni yoshlikdan tarbiyalab o‘stirish maqsadga muvofiq.

O‘z-o‘zini tarbiyalash bolaning doimiy ishi bo‘lmog‘i va uzluksiz davom etmog‘i zarur. Chunki haqiqiy tarbiya bolani o‘z kuchi, layoqatlari va qobiliyatlarini ishga solishga undaydi, uning ideallarini, shaxsiy mulohazalarini, e‘tiqodini tarkib toptiradi. Natijada bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan tarbiyaviy jarayon o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayoniga aylanadi.

Pedagogik faoliyatning muhim jixatlaridan biri ham o‘z-o‘zini axloqiy tarbiyalashdir. O‘rta Osiyo xalqlarining umuminsoniy va milliy ma‘naviy qadriyatlarida inson o‘zligini anglab olishi, o‘z odatlari va sifatlarini o‘zgartirishga qodir ekanligi ta‘kidlanadi. Kishining o‘z shaxsini axloqiy ideallar, axloqiy bilimlar, e‘tiqodlar asosida shakllantirish maqsadiga yo‘naltirilgan faoliyati o‘z-o‘zini axloqiy tarbiyalashdir.

X U L O S A

O‘zbekiston mustaqil davlatga aylangan bir sharoitda ma'naviy va axloqiy tarbiya qator omillar ta'siri ostida amalga oshiriladi. Bu eng avvalo shaxsni umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllantirish maqsadida ish olib borishda ko‘rinadi. Axloqiy sifat shaxsning barcha muhim xususiyatlarini yaxlit holga keltiradi.

O‘zbek xalqining moddiy va ma’naviy darajasining ko‘tarilishi yangi axloqning kelajakdagi rivojlanishi va mustahkamlanishining ijtimoiy bazasini kengaytiradi, shaxs ehtiyojlarini yangi darajasi va undan oqilona foydalanishni shakllantiradi.

Shaxsning muhim ma'naviy sifatlari bo‘lgan axloqiy ong, hissiyot va xulqni shakllantirish; vatanparvarlik, vatanga muhabbat, O‘zbekiston gerbi va bayrog‘i hamda madhiyasiga muhabbat, insonpavarlik, ongli intizom va boshqa tuyg‘ularni kamol toptirish axloqiy tarbiyaning asosiy vazifalaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ibragimova G., To‘raqulov X.A., Alibekova R. "Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fani bo‘yicha yordamchi uslubiy qo‘llanma. - Toshkent: Cho‘lpon, 2003.

2. Pedagogika //A.K.Munavvarovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, O‘qituvchi, 1996.

3. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. – Toshkent, Universitet, 1998 4. O‘G‘Li, J. S. S. (2021). ABU ALI IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARIDA AXLOQ MASALASI

VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(3), 11-14.

5. Sulaymonov, J. B. (2021). IBN XALDUNNING „MUQADDIMA “ASARIDA JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR TALQINI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(4), 732-737

6. Sulaymonov, J. Abdurahmon ibn Xaldunning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili. Academic Research in Educational Sciences, 2, 451-455.

7. Hasanboyev J., To‘raqulov X.A., Ravshanov O.A., Kushvaktov N.H. Milliy pedagogikamiz tarixiy ildizlari va barkamol avlod tarbiyasi. – Jizzax: 2007.